

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΖΑΡΙΔΗ

ΑΓΝΩΣΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΕΡΚΥΡΑΙΟ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟ ΙΩΑΝΝΙΚΙΟ ΚΑΡΤΑΝΟ ΑΠΟ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ (1528-1529)

Τα έγγραφα που δημοσιεύω εδώ αναφέρονται σε δραστηριότητες του λογίου ιερομονάχου Ιωαννίκιου Καρτάνου¹ στην Κέρκυρα κατά το διάστημα 1528-1529. Πρόκειται για πέντε ανέκδοτα νοταριακά έγγραφα από το Ιστορικό Αρχείο της Κέρκυρας² που πλουτίζουν και συμπληρώνουν τη βιογραφία του, ενώ παράλληλα δίνουν πληροφορίες για πρόσωπα και πράγματα άγνωστα από αλλού.

Ο Ιωαννίκιος Καρτάνος, ο συγγραφέας του «'Ανθους» που τυπώθηκε στη Βενετία για πρώτη φορά το 1536³, ενώ ο ίδιος βρισκόταν στη φυλακή, καταγόταν, όπως είναι γνωστό, από την Κέρκυρα. Ανήσυχη και δραστήρια προσωπικότητα, τάραξε την κοινωνία και ιδίως τα εκκλησιαστικά πράγματα του καιρού του τόσο με την πολυτάραχη και περιπετειώδη ζωή του όσο και με το πολύκροτο βιβλίο του που, γραμμένο στην κοινή δημώδη της εποχής⁴, γνώρισε μεγάλη επιτυχία από το αναγνωστικό κοινό και

1. Πλούσια βιβλιογραφία και άλλες ειδήσεις για τον Ιωαννίκιο Καρτάνο και το έργο του παρέχει σε εργασίες της η κατ' εξοχήν μελετήτρια του λογίου Ελένη Κακουλίδη-Πάνου (βλ. σχετικά, Ιωαννίκιος Καρτάνος, Συμβολή στη δημώδη πεζογραφία του 16ου αιώνα, *Θησαυρίσματα* 12 (1975), σσ. 218-256 και ιδιαίτερα σσ. 227-235, της ίδιας Ιωαννίκιος Καρτάνος, Συμβολή στη δημώδη Πεζογραφία του 16ου αιώνα, *Συμβολές. Νεοελληνικά Μελετήματα*, Έργονες στη Νέα Φιλολογία 4, Ιωάννινα 1982, σσ. 47-88 (στο εξής *Συμβολές, Νεοελληνικά Μελετήματα*) και τελευταία με επιμέλεια κειμένου, εισαγωγή, σχόλια και γλωσσάριο της ίδιας Ιωαννίκιος Καρτάνος, *Παλαιά τε και Νέα Διαθήκη, Βενετία 1536*, έκδ. Τήνος 1988, σσ. 13-188 (στο εξής *Ιωαννίκιος Καρτάνος*).

2. Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας (στο εξής ΙΑΚ), *Διάφοροι Συμβολαιογράφοι*, b. 7, βιβλ. 4 (ιερέας Αλοΐσιος Κατωμάρης ή Κατωμέρης, συμβολαιογράφος Καρουσάδων), φφ. 85r, 89v, 90r και συμβολαιογράφος (στο εξής Not.) Petro Srongo, b. 147, φ. 123r.

3. Για τις εκδόσεις της «Παλαιάς τε και Νέας Διαθήκης» ή του «'Ανθους» όπως αλλιώς αποκαλείται βλ. Κακουλίδη-Πάνου, *Ιωαννίκιος Καρτάνος*, σσ. 21-23.

4. Για τη γλώσσα του βιβλίου του Καρτάνου βλ. Κακουλίδη-Πάνου, *Ιωαννίκιος Καρτάνος*, σσ. 46-47 και 52-68.

προκάλεσε την πολεμική μιας μερίδας των εκπροσώπων της ορθόδοξης Εκκλησίας. Ο κυριότερος πολέμιος του Καρτάνου και του έργου του ήταν ο μεγάλος θεολόγος και άριστος γνώστης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας Παχώμιος Ρουσάνος (1508 - 1553)⁵. Αποτέλεσμα της πολεμικής του Ρουσάνου κατά του Καρτάνου ήταν από τη μια μεριά ο δεύτερος να θεωρηθεί «αιρετικός» και από την άλλη να προβληθεί το θέμα της παιδείας του υπόδουλου Ελληνισμού και η ανάγκη να εξεταστεί πλέον σοβαρά το θέμα αυτό από τους θεολόγους της εποχής⁶.

Τα βιογραφικά στοιχεία του Ιωαννίκιου Καρτάνου, που διαθέτουμε ως σήμερα, προέρχονται από ορισμένες μνείες που ο ίδιος κάνει στο βιβλίο του, από την πολεμική του Ρουσάνου και κυρίως από έγγραφα των Κρατικών Αρχείων της Βενετίας. Τα έγγραφα αυτά, εκτός από ορισμένα, είναι όλα δικόγραφα και περιέχονται, σύμφωνα με την Ελένη Κακουλίδη-Πάνου που τα έχει εντοπίσει, στη σειρά Consiglio dei X, Criminali, Filza 6 (1535-1539)⁷. Ανάμεσα σ' αυτά, μια εκτενής αναφορά της 27ης Σεπτεμβρίου 1537 προς το Δόγη της Βενετίας, όπως πληροφορούμαστε από την παραπάνω ερευνήτρια, περιέχει την εξιστόρηση των περιπετειών και των γεγονότων της ζωής του Καρτάνου ως τη φυλάκισή του το 1534⁸.

Η παλαιότερη πληροφορία που περιλαμβάνεται στην αναφορά αυτή είναι του έτους 1524. Τότε ο Καρτάνος ταξίδεψε στη Ρώμη για να εξασφαλίσει από τον Πάπα προνόμια για το μοναστήρι του Σωτήρος στην Κέρκυρα⁹, το οποίο εποφθαλμιούσαν κάποιοι χωρικοί με υποστηρικτή τον capitano misser Alexandro Digotti¹⁰. Ο βικάριος όμως του νησιού με τη

5. Βασική μελέτη για τον Παχώμιο Ρουσάνο είναι η εργασία του Ι. Καρμίρη, *Ο Παχώμιος Ρουσάνος και τα ανέκδοτα δογματικά και άλλα έργα αυτού*, Αθήναι 1953. Συνοπτικά για το περιεχόμενο των έργων του Ρουσάνου, τις απόψεις του, τις αντιρρήσεις του για το περιεχόμενο και τη γλώσσα του «Άνθους» και γενικότερα για τις παιδευτικές του ιδέες βλ. σχετικά στου Π. Ζιώγα, *Προβλήματα παιδείας του Ελληνισμού κατά τον πρώτο αιώνα της Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 120-136 όπου και η σχετική βιβλιογραφία, και στου Asterios Argyriou, *Les exégèses grecques de l'Apocalypse à l'époque Turque (1453-1821). Esquisse d'une Histoire des Courants idéologiques au sein du peuple grec asservi*, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 58. Επίσης Κακουλίδη-Πάνου, *Ιωαννίκιος Καρτάνος*, σσ. 32-34.

6. Πρβλ. Ζιώγας, *ό.π.*, σ. 121.

7. Πρβλ. Κακουλίδη-Πάνου, *Ιωαννίκιος Καρτάνος, Συμβολή στη δημόδη πεζογραφία...*, *ό.π.*, σ. 227 και σημ. 45.

8. Το έγγραφο αυτό δημοσιεύεται στις Κακουλίδη-Πάνου, *Συμβολές. Νεοελληνικά Μελετήματα*, σσ. 83-88.

9. Πρβλ., Κακουλίδη-Πάνου, *Συμβολές. Νεοελληνικά Μελετήματα*, σ. 83: *Questo calogero Quartano del 1524 andò a Roma, et impetrato un breve dal Pontefice per la confirmation del monasterio et priorato di San Salvador nel isola di Corphù...*

10. Ο Alexandro Digotti ανήκε στη γαλλικής προέλευσης οικογένεια De Hugot, ή Ugoti, ή Goth, ή Di Gotti, ή Δεληγότη της οποίας τα πρώτα μέλη μαρτυρείται ότι εγκα-

βοήθεια των παραπάνω διεκδικητών τον εξόρισε για δέκα χρόνια από το νησί με την απειλή φυλάκισης αν θα επέστρεφε στο νησί το διάστημα αυτό. Η εξορία αυτή αποτέλεσε την αιτία των περιπετειών που επακολούθησαν και που σημάδεψαν τη ζωή του Καρτάνου. Προκειμένου να βρεί το δίκιο του ταξίδεψε επανειλημμένα στη Βενετία και στην Κωνσταντινούπολη προσφεύγοντας στις κατά τόπους βενετικές αρχές, καθώς και στον Πατριάρχη και στο βάιλο της Κωνσταντινούπολης. Το αποτέλεσμα των ταξιδιών αυτών ήταν να υποβληθεί σε έξοδα και να πληγεί οικονομικά. Τελικά ύστερα από πολλές περιπέτειες, στις οποίες τον ακολούθησε ως ένα βαθμό και ο πατέρας του παπά-Βασίλης που προσπαθούσε να του συμπαρασταθεί οικονομικά, κατόρθωσε να επιστρέψει στην Κέρκυρα το 1521¹¹. Δεν είναι γνωστό αν κατά το διάστημα των δύο χρόνων ως το 1528, οπότε απαντά στο πρώτο χρονολογικά έγγραφο που εκδίδω παρακάτω παρέμεινε συνεχώς στο νησί. Μαρτυρείται ότι κατά το διάστημα αυτό, άγνωστο ωστόσο πότε ακριβώς, χρειάστηκε να ταξιδέψει στην Κρήτη, πάλι για υπόθεση της μονής του¹².

Συνοψίζοντας, αν θέλαμε να αξιολογήσουμε τα στοιχεία των πέντε εγγράφων που δημοσιεύονται στη συνέχεια, θα λέγαμε ότι είναι σημαντικά όχι μόνο γιατί είναι τα μοναδικά ως τώρα έγγραφα που προέρχονται από το Ιστορικό Αρχείο της Κέρκυρας, αλλά και γιατί μαρτυρούν την παρουσία του Καρτάνου στο νησί και δίνουν άμεσα πληροφορίες για την ιδιότητά του και τις ασχολίες του αυτή την εποχή επαληθεύοντας έτσι πολλές από τις ως τώρα πληροφορίες της βιογραφίας του. Παράλληλα όμως παρέχουν καινούρια και ενδιαφέροντα στοιχεία για τη μονή του Σωτήρος με την οποία άμεσα συνδεόταν ο Καρτάνος¹³. Συγκεκριμένα, από τα έγγραφα που παρου-

ταστάθηκαν στην Κέρκυρα κατά την ανδεγαυική περίοδο (13ος αιώνας), οπότε περιεβλήθησαν από τους Φράγκους ηγεμόνες με τιμάρια στα οποία διετήρησαν την κυριότητά τους ως την εποχή που ο οίκος τους εξέλιπε (17ος αιώνας). Ο Alexandro που μνημονεύεται ότι γεννήθηκε το 1501 και πέθανε άτεκνος μάλιστα πολύ νέος, ήταν ο ένας από τους τέσσερις γιούς του Μιχαήλ Digotti (βλ. Σπ. Κατσαρός, *Libro d'oro della magnifica città di Corfù*, τομ. 2, Κέρκυρα 1981, σ. 67). Είχε στην κατοχή του ένα τιμάριο από τα οκτώ της οικογένειας, το οποίο δεν αποκλείεται να περιελάμβανε κτήματα στην περιοχή κοντά στο Ασκηταριό όπου βρισκόταν η μονή του Σωτήρος. Η επιδίωξή του να ιδιοποιηθεί (*usurato violentemente*) το μοναστήρι ενισχύει μια τέτοια άποψη (βλ. Κακουλίδη-Πάνου, *ό.π.*, σ. 83). Η πληροφορία εξάλλου ότι πέθανε πολύ νέος και χωρίς απογόνους οδηγεί στην υπόθεση ότι λόγω του πρόωρου θανάτου του ίσως δεν πρόφθασε να αποσπάσει το μοναστήρι από τον Καρτάνο αφού κατά τα άλλα η θέση του του επέτρεπε τις οποιοσδήποτε άδικες μεν, αλλά όχι και μη πραγματοποιήσιμες σφετεριστικές πράξεις.

11. Για όλες τις περιπέτειες του Καρτάνου βλ. Κακουλίδη-Πάνου, Ιωαννίκιος Καρτάνος, Συμβολή στη δημόδη Πεζογραφία, *ό.π.*, σσ. 227-234.

12. Βλ. σχετικά, *ό.π.*, σ. 229.

13. Σχετικό με την παρουσία της μονής του Σωτήρος στο Ασκηταριό είναι και το ανέφραλο, λόγω φθοράς, έγγραφο του 1528, που περιέχεται στο φ. 89ν του φακέλου 7, και βιβλίου 4

σιάζονται εδώ, προκύπτει ότι η μονή του Σωτήρος όπου ο Καρτάνος ήταν ιερομόναχος και οικονόμος, για τα προνόμια της οποίας αγωνίστηκε μέχρι που εξορίστηκε κιόλας, δεν βρισκόταν στο Καρδάκι της Κέρκυρας, όπως ως τώρα πιστευόταν¹⁴, αλλά στο χωριό Νυμφές, στην τοποθεσία Ασκηταριό που βρίσκεται ανάμεσα στα χωριά Νυμφές, Επίσκεψη, και Βαρειά¹⁵. Πρόκειται για το ναό του Παντοκράτορος Σωτήρος, τον ένα από τους δύο ναούς του Ασκηταριού, με μακραίωνη ιστορία, αφού, σύμφωνα με σχετικό δωρητήριο έγγραφο του 1371 (14 Οκτωβρίου), υπήρχε ήδη το έτος αυτό¹⁶.

Η παράθεση των πέντε εγγράφων γίνεται κατά χρονολογική σειρά. Το αυτόγραφο του Καρτάνου που είναι αχρονολόγητο ταξινομείται δεύτερο, διότι είναι το αμέσως επόμενο κατά σειρά του καταστίχου έγγραφο και διότι νοηματικά είναι συνακόλουθο του προηγούμενου. Η αρίθμηση του καταστίχου είναι μεταγενέστερη και παρατηρείται έλλειψη χρονολογικής συνέχειας στα έγγραφά του. Έτσι το έγγραφο 4 που αναγράφεται στο φ. 85γ είναι της 20ής Ιουλίου 1528, ενώ το έγγραφο 2 που είναι προγενέστερο, δηλαδή της 19ης Ιουλίου 1528, αναγράφεται στο φ. 90γ.

Το πρώτο από τα έγγραφα φέρει τη χρονολογία 1528, 19 Ιουλίου (ινδικτιών α'), και αποτελεί την ομολογία του Ιωαννίκιου Καρτάνου ότι έλαβε από τον Κερκυραίο μάστορο Ιωάννη Αμιράλια έξι δουκάτα για το έγγραφο που του παραχώρησε και το οποίο περιλάμβανε τη διαθήκη του εκ του ίδιου συμβολαιογράφου Αλοΐσιου Κατωμάρη (βλ. ΙΑΚ, *Διάφοροι Συμβολαιογράφοι*). Είναι το αμέσως προηγούμενο του εγγράφου 1 κατά σειρά έγγραφο που δημοσιεύω εδώ, και αμφότερα απαρτίζουν το φ. 89ν. Αυτό δε το έγγραφο θα μπορούσε να συμπεριληφθεί ανάμεσα στα εκδιδόμενα εδώ έγγραφα, αν δεν έλειπε η αρχή του όπου, όπως είναι γνωστό, περιέχεται η χρονολογία και τα πρόσωπα που συμβάλλονται στην πράξη, ένα από τα οποία θεωρώ ότι πρέπει να είναι ο Ιωαννίκιος Καρτάνος. Και τούτο επειδή το έγγραφο συντάσσεται στο μοναστήρι του Σωτήρος στο Ασκηταριό, αφορά εκχώρηση γης του και συμβάλλονται από τη μεριά του μοναστηριού δύο ιερομόναχοι, από τους οποίους ο ένας είναι ο Άνθιμος Πολίτης. Το όνομα του άλλου, που αναφερόταν στην αρχή, λείπει για το λόγο που προαναφέραμε. Εκτός από τον Καρτάνο και τον Πολίτη τα χρόνια αυτά δεν εμφανίζεται ούτε εννοείται, στα έγγραφα τουλάχιστον που έχουμε υπόψη, η ύπαρξη άλλου διαχειριστή ή ιερομόναχου της μονής. Έτσι λοιπόν είναι πολύ πιθανόν ο δεύτερος ιερομόναχος του εγγράφου να είναι ο Ιωαννίκιος Καρτάνος. Ότι η χρονολογία του παραπάνω εγγράφου είναι το 1528 προκύπτει από τη φράση που υπάρχει σ' αυτό... για τον ερχόμενον χρόνον εις το αφκθ...

14. Όπως είναι γνωστό, στο προάστιο Καρδάκι της Κέρκυρας υπήρχε ναός του Μεγάλου Σωτήρος Χριστού καλούμενος και της Αναλήψεως (βλ. Παπαγεώργιος Σπ., *Ιστορία της Εκκλησίας της Κερκύρας από της συστάσεως αυτής μέχρι του νυν*, εν Κερκύρα 1920, σ. 218). Λανθασμένα ως τώρα θεωρείτο ότι αυτός ήταν ο ναός όπου ιερούργουσε ο Ιωαννίκιος Καρτάνος (Κακουλίδη-Πάνου, *Ιωαννίκιος Καρτάνος, Συμβολή στη δημόσια Πεζογραφία ό.π.*, σ. 228 και σημ. 50).

15. Βλ. σχετικά Ι. Μπουνιάς, *Κερκυραϊκά*, τομ. Β', Αθήναι 1954, σσ. 78-79.

16. Λεπτομερέστερα για τη μονή και για το έγγραφο του 1371 βλ. παρακάτω σ. 68 κ.ε.

λιπόντος ιερομονάχου Λεοντίου, κτήτορα της μονής της Παναγίας στα Βαρειά. Σύμφωνα με τη διαθήκη ο ιερομόναχος της Παναγίας του Σωτήρος έπρεπε να λειτουργεί και στη μονή της Παναγίας στα Βαρειά.

Το δεύτερο, που είναι αχρονολόγητο, έπεται του πρώτου γιατί αποτελεί την ιδιόχειρη μαρτυρία του Καρτάνου ότι πήρε το παραπάνω ποσό από τον μάστρο Ιωάννη τον Αμιράλια και ότι δεν πρόκειται να παραβεί τη συμφωνία και να ζητήσει ποτέ το παραχωρηθέν έγγραφο.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το τρίτο έγγραφο με χρονολογία 20 Ιουλίου 1528. Αναφέρεται σε συμφωνία η οποία αφορά καλλιέργεια γής που ανήκε στη μονή του Σωτήρος στο Ασκηταριό της περιοχής του χωριού Νυμφές. Τα συμβαλλόμενα μέρη είναι οι ιεροχόναχοι της μονής Άνθιμος Πολίτης και Ιωαννίκιος Καρτάνος από τη μιά και από την άλλη ο Θεόδωρος Παπούτζης. Το ενδιαφέρον του εγγράφου εκτός από την αδιαμφισβήτητη μαρτυρία ότι η μονή του Σωτήρος, στην οποία ιερούργουσε ο Ιωαννίκιος Καρτάνος, βρισκόταν στο Ασκηταριό του χωριού Νυμφές, έγκειται και στο ότι παρουσιάζονται στην ίδια μονή δύο λειτουργοί και οικονομικοί διαχειριστές, γεγονός που μας κάνει να υποθέσουμε ή ότι η μονή ήταν πλούσια και χρειαζόταν δύο οικονομικούς διαχειριστές ή ότι ο Πολίτης αντικαθιστούσε τον Καρτάνο εξ αιτίας των συχνών απουσιών του για τους λόγους που αναφέραμε.

Το τέταρτο έγγραφο με την ίδια χρονολογία αποτελεί μία παρόμοια σύμβαση καλλιέργειας γης του ίδιου μοναστηριού ανάμεσα στους δύο παραπάνω ιερούργους και στον Δήμο Χαλιβούρια.

Το πιο σημαντικό έγγραφο της σειράς αυτής είναι το πέμπτο με χρονολογία 17 Μαρτίου 1529. Ο Ιωαννίκιος Καρτάνος νοικιάζει το σπίτι που έχει στην περιοχή της ενορίας της Αγίας Παρασκευής στην Κέρκυρα στον Δημήτριο Αναπλιώτη. Για πρώτη φορά γίνεται λόγος για κάποιο περιουσιακό στοιχείο του Καρτάνου στο νησί. Υποθέτουμε παράλληλα με βάση τα στοιχεία που έχουμε ως τώρα, ότι, η εκμετάλλευση του σπιτιού από τον ιδιοκτήτη απέβλεπε στην κάλυψη οικονομικών προβλημάτων που αυτή την εποχή, όπως είναι γνωστό, έπλητταν την οικογένειά του.

Κατά την έκδοση των εγγράφων τηρήθηκε η ορθογραφία του πρωτοτύπου. Αποκαθίσταται η στίξη και κεφαλαιογραφούνται τα κύρια ονόματα και τα τοπωνύμια. Τα σχόλια και οι ερμηνευτικές σημειώσεις που παρατίθενται έχουν σκοπό να διαφωτίσουν και να επεξηγήσουν το περιεχόμενο των εγγράφων, καθώς και να επισημάνουν άγνωστα ως σήμερα στοιχεία της κερκυραϊκής ιστορίας.

Έγγραφο 1

ΙΑΚ, Διάφοροι Συμβολαιογράφοι, b. 7, βιβλ. 4, φ., 89v-90r.
Κέρκυρα 1528, 19 Ιουλίου.

Περίληψη

Ο ιερομόναχος Ιωαννίκιος Καρτάνος από την Κέρκυρα ομολογεί μπροστά στο συμβολαιογράφο ότι πήρε από τον μάστορο Ιωάννη Αμιράλια, επίσης Κερκυραίο, έξι δουκάτα για το έγγραφο που του παρέδωσε και το οποίο περιείχε τη διαθήκη του εκλιπόντος κτήτορος της μονής της Παναγίας στα Βαρειά ιερομονάχου Λεοντίου. Στη διαθήκη του ο ιερομόναχος Λεόντιος ανέφερε ότι ο εκάστοτε ιερομόναχος της μονής του Σωτήρος έπρεπε να λειτουργεί και στην παραπάνω μονή της Παναγίας. Ο Καρτάνος εκτός από την ομολογία του υπόσχεται ότι δεν πρόκειται να ενοχλήσει στο μέλλον για το ίδιο θέμα τον μάστορο Ιωάννη Αμιράλια.

αφηκὴ ἡμέρα τῷ τοῦ Ἰουλλίου μηνὸς ἰνδικτιῶν α΄. Ὁ εὐλαβέστατος ἱερομοναχὸς ὁ Καρτάνος ἀπὸ Κορυφούς^β παρὸν σωματικὸς ὁμολόγησεν ὅτι ἔλαβε ἀπὸ τὸν β^β μάστορο Ἰωάννη ἀμιράλια ἀπὸ Κορυφούς, δουκάτα ἕξ διὰ γραφὴν τοῦ ποτὲ ἱερομονάχου κὺρ Λεωντίου, κτήτορος μονῆς τῆς Ὑπεραγίας^β Θεοτόκου εἰς τὰ Βάρια ἢ οπία ἔγραφε νὰ ἱερουργεῖ ὁ εὐβρισκόμενος β^β ἱερομοναχὸς τοῦ Σωτήρος τὴν ὁπίαν γραφὴν τὴν ἔδωσεν ὁ ἀνοθεν ἱερομόναχος γ^γ τοῦ ἡριμένου μάιστρο Ἰωάννη ἢ ὁπία ἦτον διαθήκη τοῦ ἀνοθεν ποτὲ κὺρ β^β Λεωντίου καὶ ὑπόσχεται ὁ ἄνωθεν ἱερομοναχὸς νὰ μὴ ἐνοχλήσει ποτὲ β^β αὐτὸν μάιστρο Ἰωάννη διὰ τὴν αὐτὴν γραφὴν καὶ κόπτουν καὶ τὴν ἀ... β^β σὺν τὴν θελ... ὁποῦ ἔχουν εἰς τὴν ... ἐποίησαν τὴν παροῦσαν β^β ἐποίησαν καὶ ἐνόπιον κὺρ Γεωργίου Ματίου μισὲρ Νικολάου Πολυλά ... β^β Γεωργουλά μαρτύρων.

Στην ὠα: εὐγάλθη ὁμιον, εὐγάλθη.

ΣΧΟΛΙΑ

1. *ιερομοναχὸς ὁ Καρτάνος ἀπὸ Κορυφούς παρὸν ...*: Ὅπως αποδεικνύεται, ο Καρτάνος αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ὕστερα δηλαδή ἀπὸ τὰ ταξίδια του στη Βενετία καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν ἐπιστροφή του στο νησί στὶς 29 Ἰουνίου 1526, βρῖσκεται στὴν Κέρκυρα (πρβλ. Κακουλίδη-Πάνου, *Ιωαννίκιος Καρτάνος, Συμβολή στὴ δημῶδη Πεζογραφία*, ὅ.π., σ. 229).

3. *μάστορο Ἰωάννη ἀμιράλια ἀπὸ Κορυφούς*: Πρόκειται γιὰ τὸν Ἰωάννη Τζίλιο ἀμιράλια που ἀπαντᾷ καὶ στὸ ἐπόμενο ἐγγράφο που ἐκδίδεται ἐδῶ, καθὼς καὶ σὲ ἓνα ἄλλο, τοῦ 1528, ὅπου υπογράφει ὡς μάρτυρας (ΙΑΚ, *Διάφοροι Συμβολαιογράφοι*, b. 7, βιβλ. 4, Αλοῦσιος Κατωμάρης, συμ-

βολ. Καρουσάδων, 1403-1504, 1523-1530, φ. 89ν. Το έγγραφο αυτό είναι ακέφαλο και ως εκ τούτου λείπει η ημερομηνία του. Η χρονολογία του αποκαλύπτεται από τα συμφραζόμενά του Βλέπε σχετικά παραπάνω σελίδα 59 και σημ. 13). Με το ίδιο ονοματεπώνυμο αναφέρεται ένας ζωγράφος σε συμβολαιογραφικό έγγραφο του 1689. Ο ζωγράφος αυτός έγραψε, άγνωστο όμως πότε, στο Ιερό Βήμα της μονής του Παντοκράτορος Υψηλού στο όρος Ιστώνη της Κέρκυρας, επιγραφή με την οποία μαρτυρείται η χρονολογία της οικοδομής του ναού το 1347 (βλ. σχετικά Παπαγεώργιος, ό.π., σ. 234 και Μπουνιάς, ό.π., том. Α', σσ. 175-176). Ωστόσο, επειδή δεν γίνεται γνωστό πότε έγινε η αντιγραφή της επιγραφής ούτε υπάρχει άλλη σχετική μνεία, δεν έχω τη δυνατότητα να τοποθετήσω χρονικά το ζωγράφο. Θα μπορούσα να μιλήσω για ταύτιση των δύο ομώνυμων προσώπων, αν απέκλεια, με βάση άλλες ενδείξεις, αναφορές ή μνείες, τρία στοιχεία: 1) ότι δεν πρόκειται για συνωνυμία 2) ότι δεν υπάρχει σημαντική χρονική απόσταση να τα χωρίζει και 3) ότι η ιδιότητα του μαστρο που προσδίδεται στον Ιωάννη Τζίλιο των εγγράφων μας δεν έχει σχέση με οποιαδήποτε άλλη χειρωνακτική δεξιότητα αλλά μόνο με τη ζωγραφική ούτε βέβαια με τον τίτλο ή ίσως το επάγγελμα του αμιράλια (ιταλ. ammiraglio=ναύαρχος, εδώ μάλλον ο λιμενάρχης ο υπεύθυνος και γενικότερα ο επόπτης του ναυστάθμου) που του προσδίδεται στις δύο από τις τρεις φορές που τον συναντώ. Αν πάλι ο τίτλος αυτός έχει θέση παρωνύμου, είναι δύσκολο να εξακριβωθεί. Ο ζωγράφος Ιωάννης Τζίλιος πάντως δεν είναι ευρύτερα γνωστός, αφού αναφέρεται μεμονωμένα (βλ. Λυκίσσας Μιχ., *Η Κέρκυρα εστία μεταβυζαντινής Αγιογραφίας*, Αθήναι 1960, σ. 96 και Μπουνιάς, ό.π., том. Α', σ. 175). Στους ως τώρα γνωστούς καταλόγους ζωγράφων του 16ου και του 17ου αιώνα δεν γίνεται μνεία του ονόματός του (βλ. Κωνσταντουδάκη Μ., *Οι ζωγράφοι του Χάνδακος κατά το πρώτον ήμισυ του 16ου αιώνα* οι μαρτυρούμενοι εκ των νοταριακών αρχείων, *Θησαυρίσματα* 10 (1973), σσ. 291-380, Καζανάκη-Λάππα Μ., *Οι ζωγράφοι του Χάνδακα κατά τον 17ο αιώνα*. Ειδήσεις από νοταριακά έγγραφα, *Θησαυρίσματα* 18 (1981) σσ. 177-267, της ίδιας, ειδήσεις από αρχειακές πηγές για τη ζωγραφική και τους ζωγράφους στην Κέρκυρα το 16ο αιώνα, *ΔΧΑΕ* τόμ. 13 (1985-1986), Αθήνα 1988, σσ. 93-300, Χατζιδάκις Μαν., *Έλληνες ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, τόμ. 1, Αθήνα 1987). Το επώνυμο Τζίλιος, ξενικής μάλλον προέλευσης, απαντά και σήμερα στο χωριό των Χωρεπισκόπων, όχι δηλαδή μακριά από την περιοχή όπου χωροθετούνται οι τοποθεσίες που αναφέρονται στο έγγραφό μας (βλ. Μπουνιάς ό.π., τόμ. Β', Κέρκυρα 1959, σ. 116).

3. *δουκάτα*: Βενετικό χρυσό ή αργυρό νόμισμα με διακυμάνσεις στη διατίμησή του κατά καιρούς και διαφορετική αξία στη μητρόπολη και τις

αποικίες. Ήταν το νόμισμα των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών από τον 12ο ως τον 19ο αιώνα. Υπήρχε μεγάλη νομισματική αναρχία και ποικιλία νομισμάτων στον ελληνικό χώρο την περίοδο που εξετάζουμε. Σε μία διατίμηση του έτους 1515 το βενετικό δουκάτο ισοδυναμούσε με 7,20 λίρες. Βλ. σχετικά Νικολετόπουλος Α., Οι νομισματικές συνθήκες κατά την Τουρκοκρατία και το χρονικό της κοπής του πρώτου Ελληνικού νομίσματος, *Νομισματικά Χρονικά* αριθ. 5-6 (1978), σσ. 85-87. Στη βενετοκρατούμενη Κρήτη κατά τα τέλη του 16ου αιώνα 1 λίρα που ήταν αργυρό νόμισμα περιείχε 60 σολδία ή σολδίνια χαλκά, 240 tognesi επίσης χαλκά και αντιστοιχούσε με $2\frac{1}{2}$ περίπου υπέρπυρα (μικτά αργυρά). Βλ. Χατζιώτης Κ., Τα νομίσματα της ενετοκρατούμενης Κρήτης, *Νομισματικά Χρονικά* αριθ. 3 (1974), σσ. 41-43. Νομίζω ότι οι ίδιες νομισματικές μονάδες με κάποιες ενδεχομένως διακυμάνσεις ως προς τη διατίμηση θα πρέπει να επικρατούσαν και στην Κέρκυρα την εποχή για την οποία μιλάμε.

4. *ιερομονάχου κῆρ Λεωντίου*: Για το πρόσωπο δεν έχουμε πληροφορίες από αλλού.

4-5. *μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου εἰς τὰ Βάρια*: Ο ναός σώζεται και σήμερα. Φέρει την ονομασία «η Παναγία στα Βαρεία» και ανήκει στην κοινότητα Νυμφών. Η τοποθεσία όμως Βάρια ή Βαρεία υπάγεται σήμερα στην κοινότητα Επίσκεψης. Παλιότερα στο ίδιο σημείο υπήρχε με την ίδια ονομασία χωριό που σήμερα θεωρείται εκλείψαν. (Βλ. Μπουνιάς, *ό.π.*, τόμ. Α', σσ. 174-175, τομ. Β', σσ. 74-75, 78). Όπως φαίνεται στο έγγραφο, την εποχή εκείνη ο ναός ήταν κτητορικός. Για την ιστορία και τους καλλιτέχνες του ναού δεν γνωρίζουμε άλλα εκτός από αυτά που παραθέτει ο Μπουνιάς (*ό.π.*, τομ. Α', σσ. 174-175).

6. *ιερομοναχὸς τοῦ Σωτῆρος*: Πρόκειται για τον ιερομόναχο της μονῆς του Παμμεγίστου Σωτήρος στο Ασκηταριό για την οποία γίνεται λόγος παρακάτω, σ. 68 κ.ε.

11. *Γεωργίου Ματίου*: Το πρόσωπο άγνωστο από αλλού.

11. *Νικολάου Πολυλά*: Πιθανότατα πρόκειται για τον ομώνυμο ευγενή (εξάλλου και η προσφώνηση *μισέρ*) που αναφέρεται από τον Ευγένιο Ρίζο Ραγκαβή ως νομομαθής (*juriste*). Η οικογένεια Πολυλά ήταν βυζαντινής καταγωγής και μετώκησε στην Κέρκυρα από την Κωνσταντινούπολη μετά το 1204 (βλ. σχετικά Eug. Rizo-Rangabé, *Livre d'or de la Noblesse Ioniennne*, Athènes 1925, σ. 147).

12. *Γεωργουλά*: Το επώνυμο αυτό μαρτυρείται ως ντόπιο παλιό της κοινότητας Νυμφών (Μπουνιάς, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 75).

Έγγραφο 2

ΙΑΚ, Διάφοροι Συμβολαιογράφοι, β. 7, βιβλ. 4, φ. 90r
Κέρκυρα. Αχρονολόγητο.

Περίληψη

Ο ιερομόναχος Ιωαννίκιος Καρτάνος ομολογεί εγγράφως με το ίδιο του το χέρι, ότι ουδέποτε θα ζητήσει από τον Ιωάννη Τζίλιο Αμιράλια το έγγραφο που του έδωσε, το οποίο ανέφερε ότι ο ιερομόναχος που λειτουργεί και ψάλλει στη μονή του Σωτήρος οφείλει να ιερουργεί και να ψάλλει και στη μονή της Παναγίας στα Βαρεία. Το σχετικό έγγραφο είχε καταχωρηθεί στη Γραμματεία της κερκυραϊκής κοινότητας και είχε επικυρωθεί επί της εποχής του βαίλου Ανδρέα Μαρτζέλου.

**Ετι δὲ γράφω ἐγὼ ὁ ἄνωθεν ιερομόναχος, οἰκείου μοι χειρὶ, πρὸς πίστην^β τοῦ εἰρημένου κύρ Ἰωάννου Τζίλιου τοῦ Αμιράλια, πῶς ἀπὸ τὴν σήμερον^β καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα νὰ μὴ δὲν ἤθελα τολμήσει διὰ κα^γνενὸς τρόπου νὰ γυρέψω τὴν γραφήν, ἣν ἔδωσα τοῦ μᾶστρο Ἰωάννου, ἣ ὅπια^β γραφή ἔγραφε ὅτι νὰ ἔχει ὁ ιερομόναχος ὁποῦ ψάλλῃ τὴν μονὴν^β τοῦ Σωτήρος καὶ τὴν Παναγίαν εἰς τὰ Βαρεία.*

Δι ἐτοῦτο ἤμει^γ εὐχαριστημένος καὶ πληρομένος καὶ νὰ ἔνε ἡ γραφή αὐτὴ ἡ χροιομένη ὁμοίως καὶ ἡ ἀπόφασις^β, ἣτις ἔνε γραμμὴν εἰς τὴν καγγελαρίαν εἰς καιρὸν τοῦ μισερ^γ Ἰωάννου Μαρτζέλου ἠδομένη καὶ ἀφανησμένη.

*Ἰωαννίκιος, ιερομόναχος Καρτάνος,
ιερουργὸς τῆς αὐτῆς μονῆς.*

Στην ὠα: εὐγάλθη ὁμοιον με τὸ ὄνομα, εὐγάλθη, εὐγάλθη ὁμοιον.

ΣΧΟΛΙΑ

1. οἰκείου μοι χειρὶ: Πρόκειται για αυτόγραφο του Ιωαννίκιου Καρτάνου και πιθανόν, απ' ὅ,τι γνωρίζουμε, το μοναδικό σήμερα, μια και τα έργα του είναι γνωστά από τις έντυπες εκδόσεις. Το έγγραφο αυτό θα μπορούσε να συγκριθεί, πιστεύω, ως προς το γραφικό του χαρακτήρα, με το χειρόγραφο της Εθνικῆς Βιβλιοθήκης της Βιέννης, Vindob. Theol. Gr. 19, που πιθανολογείται ότι είχε ανακαινισθεί στη Ρόδο το 1566 από τον Καρτάνο, για να λυθεί, με αυτό τον τρόπο κάθε αμφιβολία για τον ανακαινιστή του συγκεκριμένου χειρογράφου και για να επιβεβαιωθεί ταυτόχρονα το ταξίδι του Καρτάνου αυτή τη χρονιά στη Ρόδο. Βλ. σχετικά Κακουλίδη-Πάνου, *Ιωαννίκιος Καρτάνος*, σ. 37 και σημ. 46. Για το άλλο, ίσως

αυτόγραφο του Καρτάνου στον κώδικα Vindob. Hist. Gr. 98 δεν τίθεται θέμα σύγκρισης της γραφής, αφού θεωρείται σήμερα χαμένο. Βλ. σχετικά ό.π., σ. 38 και σημ. 2.

8. καγγελαρίαν: Πρόκειται για τη Γραμματεία της Βενετικής Διοίκησης στην Κέρκυρα. Βλ. γενικά Πλουμίδης Γ., *Οι Βενετοκρατούμενες Ελληνικές Χώρες μεταξύ του δευτέρου και του τρίτου Τουρκοβενετικού πολέμου (1503-1537)*, Ιωάννινα 1974, σ. 20 και 24.

8-9. Μισέρ Ανδρέα Μαρτζέλου: Ο Andrea Marcello του ποτέ Jacopo εκλέχτηκε βάιλος της Κέρκυρας στις 5 Ιανουαρίου 1517 και παρέμεινε στη θέση αυτή ως τις 8 Σεπτεμβρίου 1519, οπότε εκλέχτηκε ο διάδοχός του Bernardo Soranzo του ποτέ Benedetto (Hopf Ch., *Chroniques Gréco-Romanes*, Berlin 1873, σ. 393). Η διαθήκη του ιερομονάχου Λεοντίου στην οποία αναφέρεται εδώ ο Καρτάνος, αφού, σύμφωνα με το έγγραφο, γράφτηκε επί της εποχής του Andrea Marcello, πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά στο διάστημα των δύο περίπου αυτών χρόνων.

Έγγραφο 3

ΙΑΚ, Διάφοροι Συμβολαιογράφοι, b. 7, βιβλ. 4, φ. 90r
Κέρκυρα 1528, 20 Ιουλίου. Κολοβόν.

Περίληψη

Οι ιερομόναχοι, ιερουργοί και κτήτορες της μονής του Σωτήρος στο Ασκηταριό του χωριού Νυμφές Ιωαννίκιος Καρτάνος και Άνθιμος Πολύτης παρόντες συμφωνούν και παραχωρούν στον Δήμο Χαλιβούρια από το ίδιο χωριό και στους κληρονόμους του ένα τόπο, που ανήκει στη μονή, με τον όρο να καλλιεργήσει σ' αυτόν αμπέλι. Σε περίπτωση που ο τόπος δεν καλλιεργηθεί όπως ορίζεται στη συμφωνία, να επιστραφεί στη μονή.

αφκή' ημέρα κ' του' Ιουλίου μηνός ινδικτιών α'. 'Ο εδλαβέστατος ιερομόναχος ό Καρτάνος και κνρ^β Άνθημδς ιερομοναχός ό Πολύτης ως ιερουργοί και οίκοκυρέοι τής σεβασμίας μονής^β του' Παμμεγίστου Σωτήρος εις τό' Ασκηταρί, εις τήν περηοχήν χωριού τών Νυφών, παρόντες σωματικώς^α συνεφώνησαν μετά τόν παρόν τόν κνρ Δήμον τόν Χαλιβούρια από^β χωρίον τόν Νυφών και έδωσαν πρδς αυτών γήν, τόπον, χοράφιον και λόγον πλησίον^β και σύνεγγις άμπέλιον τής άνοθεν μονής και πλησίον τήν δημοσίαν οδών δπου υπάγει^γ εις τό Λευκοράκι, γά τό έχον εις όνομα ήμισοφυτευσίας του' όφίλειν φυτεύσει^β τόν αυτόν τόπον, όσος ένε βολετόν γά φυτέβεται, και ποιίσοι αυτώ άμπέλιον^β οίκούμενον πληρέστατον κλη-

μάτων εις χρόνους δ' ἐρχαμένους τελείους ¹⁰ ἐξήδιον κόπον, μόχθον καὶ ἐξοδων αὐτοῦ ἀρχίζοντας νὰ βάλῃ χαιρί νὰ φυτεύσι ¹¹ ἀπὸ τὸν παρόντα χρόνον καὶ νὰ τὸ ἀποφυτεύσει ἕως τὸν ἄνοθεν τέρμονα εἰς τοὺς χρόνους δ' ¹². Καὶ ἂν αὐτὸς οὐδὲν τὸ ἤθελεν φυτεύσι, ὡς ἄνοθεν ὡς λέγει, αὐτὸς ὑπόσχεται νὰ δίδῃ ¹³ τεταρτισίαν ἐκ τὰ ἴδια ἀμπέλια αὐτοῦ, ἕως νὰ τὸ ἀποφυτεύσει, καὶ ἂν ἤθελεν ¹⁴ σπέρνει τίποτας εἰς τὸν αὐτῶν τόπον, ἕως νὰ καρπίσει τὸ ἀμπέλιον, νὰ πληρόνη τὸ δ' ¹⁵ εἰς τὴν ἄνοθεν μονήν, τοῦ ἔχειν αὐτὸ τὸ ἠριμένον ἀμπέλιον αὐτὸς καὶ οἱ κληρονόμοι καὶ διαδόχοι ¹⁶ αὐτοῦ ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα καὶ νὰ ἔνε δφιλέτης ¹⁷ ὁ ἠριμένος κύρ Δήμος καὶ ἡ κληρονομοδιαδόχοι αὐτοῦ καὶ νὰ ἀνακράζου τὸν εὐβρισκόμενον...

ΣΧΟΛΙΑ

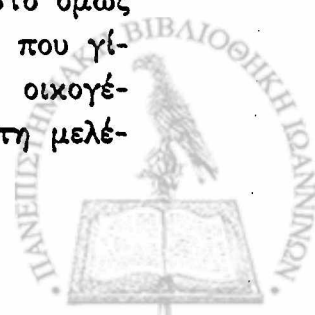
2. κύρ Ἄνθημος ἱερομοναχὸς ὁ Πολύτης: Παλιό καὶ γνωστό ἐπώνυμο τῆς Κέρκυρας με τόπο προέλευσης το χωριό Νυμφές (βλ. Μπουνιάς, ὁ. π., τόμ. Β', σ. 75). Με τὴν ιδιότητα τοῦ ἱερομονάχου καὶ διαχειριστῆ τῆς μονῆς τοῦ Σωτήρος στο Ἀσκηταριό ο Ἄνθιμος Πολίτης ἐμφανίζεται καὶ σε ἄλλα δύο ἐγγράφα ἐκτός ἀπὸ τα δύο που δημοσιεύονται ἐδῶ, καθὼς καὶ με μία ιδιόχειρη σημείωση, ἡ ὁποία ἔχει σχέση με το περιεχόμενο τοῦ δευτέρου ἀπὸ τα δύο παραπάνω ἀνέκδοτα ἐγγράφα περιλαμβάνεται στὴν ὠα αὐτοῦ καὶ φέρει ἡμερομηνία 14 Νοεμβρίου 1530. Συγκεκριμένα τα δύο ἀνέκδοτα αὐτὰ ἐγγράφα που ἐντόπισα περιέχονται στα κατάστιχα τοῦ ἰδίου συμβολαιογράφου τῶν Καρουσάδων Αλοῖσιου Κατωμάρη (βλ. ΙΑΚ, Διάφοροι Συμβολαιογράφοι, b. 7, βιβλ. 4) με ἡμερομηνίες ἀντίστοιχα 1528, 17 Μαρτίου (φ. 114r) καὶ 1528, 19 Οκτωβρίου (φ. 100v).

Ο Ἄνθιμος ἦταν ευγενοῦς καταγωγῆς καὶ ἀναφέρεται ὡς γιὸς τοῦ μισέρ Δημητρίου Πολίτη ἀπὸ τὴν Κέρκυρα (βλ. ΙΑΚ, Διάφοροι Συμβολαιογράφοι, b. 7, βιβλ. 4, φ. 100r). Ο Δημήτριος αὐτὸς ἐμφανίζεται, σε ἐγγράφα που ἔχουμε ὑπόψη, νὰ ἀσχολεῖται με τὴ διαχείριση περιουσιακῶν τοῦ στοιχείων στὴν περιοχή τῶν Καρουσάδων (βλ. ΙΑΚ, Διάφοροι Συμβολαιογράφοι, b. 7, βιβλ. 4, φ. 91v). Το περιεχόμενο τοῦ πρώτου ἀπὸ τα παραπάνω ἀνέκδοτα ἐγγράφα συνοψίζεται στα ἐξῆς: ο ἱερομόναχος τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Σωτήρος στο Ἀσκηταριό συμφωνεῖ με τὸν Δήμο Ρεκολιάγο ἀπὸ τοὺς Καρουσάδες νὰ τὸν πάρει τὴν υπηρεσία τοῦ μοναστηριοῦ ἐφ' ὅρου ζωῆς με τὴν προϋπόθεση ὅτι το μοναστήρι θα ἀναλάβει τα ἀτομικά τοῦ ἐξοδα καθὼς καὶ τα ἐξοδα τῆς ταφῆς τοῦ ὅταν πεθάνει. Ο ἴδιος ο Δήμος ὑπόσχεται νὰ ἀφήσει στο μοναστήρι τα ὑπάρχοντά του: ἓνα ἀμπέλι, μία ἀγελάδα καὶ ἓνα μοσχάρι. Τα ὡς ἄνω ὁμῶς συμφωνηθέντα με το ιδιόχειρο σημείωμα τοῦ ἱερομονάχου Ἄνθιμου (ἐμὶ χειρὶ ἔγραφα) στις 14 Νοεμβρίου 1530 ἀκυρώνονται. Ο ἱερομόναχος δηλώνει ὅτι, ἐπειδὴ δεν τηρήθηκαν ὅσα εἶχαν συμ-

φωνήσει και επειδή ο Δήμος ανησυχεί μήπως οι επερχόμενοι μοναχοί του μοναστηριού τον ενοχλήσουν ή αμφισβητήσουν αυτή την παλιά συμφωνία, φροντίζει να ακυρωθεί με αυτόν τον τρόπο το συμφωνητικό και αφήνει ελεύθερο το Δήμο να διακονεί στο μοναστήρι όπως και όποτε νομίζει. Από το δεύτερο έγγραφο (19 Οκτωβρίου 1528) προκύπτει ότι ο Άνθιμος ήταν πληρεξούσιος του πατέρα του Δημητρίου σε διαφορά σχετική με πρόβατα, δέρματα και κρασί, που είχε εκείνος με τους δύο άλλους συμβαλλόμενους του εγγράφου από το χωριό των Καρουσάδων Ιωάννη Γκιούρα και Νικόλαο γιό της Μάρθας. Για το επώνυμο Γκιούρα ή Γκιούρη που χωροθετείται σε αυτή την περιοχή βλ. Μπουνιάς, *ό.π.*, τομ. Β', σ. 58. Από την ιδιόχειρη σημείωση που υπάρχει, όπως είπαμε, στην ώρα του παραπάνω εγγράφου προκύπτει ότι ο ιερομόναχος Άνθιμος ήταν εγγράμματος. Το γραπτό του είναι ορθογραφημένο και το ύφος του υποδηλώνει την εκκλησιαστική του παιδεία.

2. *της μονής του Παμμεγίστου Σωτήρος εις τὸ Ἀσκηταριὸν εἰς τὴν περηγοῆν χωρίου τῶν Νυμφῶν ...*: Ὁ ναός του Παντοκράτορος Σωτήρος στο Ασκηταριό ήταν ένας από τους δύο ναούς του Ασκηταριού. Ο δεύτερος ήταν ο ναός του Ευαγγελισμού ή της Ευαγγελιστρίας (βλ. Μπουνιάς, *ό.π.*, τόμ. Β', σσ. 78-79). Για το Ασκηταριό βλ. παρακάτω σ. 72 κ.ε. Γίνεται φανερό από το έγγραφο ότι ο ναός του Σωτήρος του οποίου ιερούργος εμφανίζεται ο Ιωαννίκιος Καρτάνος δεν ήταν ο ομώνυμος ναός της πόλης της Κέρκυρας όπως ως τώρα πιστευόταν (βλ. Κακουλίδη-Πάνου, Ιωαννίκιος Καρτάνος, Συμβολή στη δημόδη Πεζογραφία, *ό.π.*, σ. 228) αλλά ο ναός του Σωτήρος στο Ασκηταριό που, όπως είπαμε, υπήρχε ήδη το 1371 (14 Οκτωβρίου, ινδικτιών 9), γιατί τότε αναφέρεται για πρώτη φορά σε έγγραφο συνταγμένο από τον συμβολαιογράφο της πόλης της Κέρκυρας Σεβαστό Μαλάκη. Το αυθεντικό είχε συνταχθεί στα ελληνικά αλλά, σύμφωνα με τον Παναγιώτη Χιώτη, δεν σώζεται σήμερα παρά μόνο η μετάφρασή του στα ιταλικά που έγινε από τον συμβολαιογράφο Κέρκυρας Ανδριόλο Σκληρό το 1523 και υπάρχει στα κερκυραϊκά αρχεία (πρβλ. Π. Χιώτης, *Ιστορικά Απομνημονεύματα Επτανήσου*, τομ. 6, εν Ζακύνθω 1887, σ. 74). Του ιταλικού αυτού κειμένου μία μετάφραση στα ελληνικά γίνεται από τον παραπάνω ιστορικό (βλ. Χιώτης, *ό.π.*, σσ. 74-75). Επίσης το ίδιο έγγραφο στα ελληνικά, άλλου συντάκτη, δημοσιεύεται από τους Franciscus Miclosich και Josephus Müller (*Acta et Diplomata Graeca medii aevi, sacra et profana [monasteriorum et ecclesiarum orientis]*, τόμ. 5, Vindobonae 1887, σ. 67-68). Δεν είναι γνωστό όμως αν αυτό αποτελεί μετάφραση από κάποιο ιταλικό πρότυπο. Εκείνο που γίνεται γνωστό είναι ότι προέρχεται από το αρχείο της Ζακυνθινής οικογένειας Pozazo (βλ. Miclosich-Müller, *ό.π.*, σ. 68). Πάντως από τη μελέ-

τη του κειμένου του εγγράφου που δημοσιεύουν οι Miclosich - Müller, προκύπτει ότι η δομή της γλώσσας και το λεξιλόγιό του, μολονότι ακολουθείται σ' αυτό η στερεότυπη φόρμουλα των συμβολαιογραφικών πράξεων με τις τυπικές λόγιες εκφράσεις, είναι δημώδη και βρίσκονται πιο κοντά στον ομιλούμενο λόγο. Το κείμενο περιέχει στοιχεία από τα επτανησιακά ιδιώματα και παρουσιάζει πολλές ανορθογραφίες και πολυτυπίες ακόμη και στα ονόματα (π.χ. Καστελίνος-Καστέλιнос, Μαλάκης - Μαλακός). Πιστεύω ότι πρόκειται για μετάφραση επειδή: 1) υπάρχει εξάρτηση στα γλωσσικά σχήματα από κάποιο ιταλικό πρότυπο που είναι εμφανής ιδιαίτερα στα τοπωνύμια (Τζητζήλιας, Αχάιας), 2) υπάρχουν παραλλαγές ονομάτων (Κάμπουας = Carua, Πεντεραιτάτους = Πεδεμόντιου) καθώς και παρανοήσεις που αλλάζουν εν μέρει το νόημα της ελληνικής απόδοσης του κειμένου αυτού σε σχέση με εκείνο του Χιώτη το οποίο παραμένει, τουλάχιστον ως σήμερα, το δεύτερο ολοκληρωμένα γνωστό, και που ταυτόχρονα κινούν την υποψία για ελλιπή γνώση της ιταλικής από τον μεταφραστή. Δεν μπορεί ωστόσο, με βάση τις παραπάνω γλωσσικές ενδείξεις, να διαπιστωθεί ούτε ο χρόνος της μετάφρασης ούτε η καταγωγή του μεταφραστή του εγγράφου που δημοσιεύουν οι Miclosich-Müller. Ως προς το χρόνο της πραγματοποίησής της, θα μπορούσε να είναι τόσο ο 16ος αιώνας, για τον οποίο έχουμε συγκεκριμένα στοιχεία να συγκρίνουμε ως προς τη μορφή της κοινής ομιλουμένης (βλ. σχετικά Κακουλίδη-Πάνου, *Ιωαννίκιος Καρτάνος*, σσ. 46-47, 52-68), όσο και αργότερα, αφού η κοινή ομιλουμένη για πολλά χρόνια δεν ήταν κωδικοποιημένη σε γραμματικούς κανόνες ούτε παρουσίαζε σημαντικές διαφοροποιήσεις. Ως προς τον τόπο καταγωγής του μεταφραστή, και εκείνο που ενδιαφέρει είναι αν ήταν Κερκυραίος, αυτό που θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, με τις αντίστοιχες βεβαίως επιφυλάξεις, είναι ότι μπορεί να ήταν επτανήσιος όχι όμως Κερκυραίος. Μολονότι υπάρχουν στο κείμενο αρκετά στοιχεία από το κερκυραϊκό ιδίωμα (*δένδρη, ασκηταρίο, υπάγη, ήθελαν εξουσίαν*) θα γνώριζε, αν ήταν Κερκυραίος, το χωριό των Νυμφών και δεν θα το έγραφε λανθασμένα, όπως στο έγγραφο, Λεφών (βλ. Miclosich-Müller, *ό.π.*, σ. 66). Εν πάση περιπτώσει εκείνο που με βεβαιότητα μπορεί να συναχθεί από την ανάγνωση του εγγράφου είναι ότι ο συντάκτης δεν ήταν εγγράμματος, φαινόμενο εξάλλου πολύ συχνό για την εποχή που μιλάμε. Αποσπάσματα του ίδιου εγγράφου του 1371, σε άλλη όμως παραλλαγή λόγια αυτή τη φορά και σε πολύ καλά ελληνικά, γεγονός που θέτει το ερώτημα αν πρόκειται για αντίγραφο από το πρωτότυπο, δημοσιεύονται από τον Ιωάννη Μπουσιά (βλ. *ό.π.*, τόμ. Β', σσ. 79-80). Ο παραπάνω όμως ερευνητής δεν αναφέρει την προέλευση του εγγράφου που χρησιμοποιεί.

Οι συγγραφείς Miclosich και Müller συγγέουν συγκεκριμένο στοιχείο του εγγράφου που εκδίδουν, μολονότι είναι σαφέστατο στο κείμενο, και σημειώνουν ότι ο τόπος που βρισκόταν το μοναστήρι του Σωτήρος του λεγομένου στο Ασκηταριό ήταν η Αχρίδα (...*monasterii Salvatoris dicti Asceterii in civitate Achridae*). Η Αχρίδα δεν ήταν ο τόπος που βρισκόταν το μοναστήρι του Σωτήρος αλλά ο τόπος καταγωγής του ιερομονάχου Μεθοδίου (εκ πόλεως Αχριδών ή εκ πόλεως Αχρηδώνος) που εμφανίζεται να ζητά μαζί με δύο άλλους μοναχούς από τον Αρχιεπίσκοπο Καστελίνο Ρωμανόπουλο ευνοϊκούς όρους και προνόμια για το μοναστήρι τους.

Ο Καστελίνος Ρωμανόπουλος ήταν έλληνας και καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη (βλ. Χιώτης, *ό.π.*, σ. 74). Η ελληνική του καταγωγή από τη μια και από την άλλη το ιερατικό του αξίωμα, σύμφωνα με το δυτικό δόγμα, με οδηγούν στη σκέψη ότι πιθανόν πρόκειται για μεταστροφή του ίδιου ή της οικογενείας του στον καθολικισμό στα πλαίσια της προώθησης του θέματος της ένωσης των δύο εκκλησιών που έντονα προτάθηκε, για συγκεκριμένους βέβαια πολιτικούς λόγους, ιδιαίτερα αυτόν τον αιώνα τόσο από τους αυτοκράτορες Ανδρόνικο Β' Παλαιολόγο (1282-1328) και Ανδρόνικο Γ' Παλαιολόγο (1328-1341) όσο και από τον Ιωάννη Καντακουζηνό (1345-1354). Βλ. σχετικά *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. Θ', σσ. 172-175. Για την κατάσταση της ορθόδοξης εκκλησίας όπως διαμορφώθηκε στην Κωνσταντινούπολη και στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο, μετά την κατάκτησή τους από τους Φράγκους (1204-1261), και τα διάφορα παπικά σχέδια για την οργάνωση του ορθόδοξου και λατινικού κλήρου στις κατακτημένες περιοχές βλ. G. Fedalto, *La chiesa Latina in Oriente*, vol. 1, Verona 1973, ιδιαίτερα σσ. 162-201. Για τη συνύπαρξη του ορθόδοξου και λατινικού κλήρου στην Κωνσταντινούπολη βλ. γενικά Antonio Carile, *Per una storia dell' Impero Latino di Constantinopoli 1204-1261*, seconda ediz., Bologna 1978, σσ. 218-224, 258-262.

Ο Ρωμανόπουλος μνημονεύεται και ως Καστέλλης (βλ. Σπ. Θεοτόκης, *Αναμνηστικόν τεύχος της Πανιονίου Αναδρομικής Εκθέσεως*, εν Κερκύρα 1914, σ. 27), ως Καστελής (βλ. *Prosopographisches Lexicon der Palaiologenzeit*, Band 1/10, Wien 1990, no 24490, σ. 142) και ως Καστελίνος (βλ., Miclosich-Müller, *ό.π.*, σ. 67). Ο Χιώτης, λανθασμένα βέβαια, τον μνημονεύει αντί Καστελίνο Ιουστινιανό (*ό.π.*, σ. 74, πρβλ. σχετικά και Μεθόδιος Κοντοστάνας, *Ο Αρχιεπίσκοπος Κερκύρας Αρσένιος*, Αθήνησιν 1923, σσ. 45-46 και σημ. 2).

Στους γνωστούς καταλόγους των λατίνων αρχιεπισκόπων της Κερκύρας ο Ρωμανόπουλος εμφανίζεται άλλοτε ότι έλαβε τον αρχιεπισκοπικό θρόνο του νησιού το 1371, άλλοτε ότι τον κατείχε μονάχα κατά το έτος 1371, τότε δηλ. που συνέταξε, έχοντας αυτό το αξίωμα, το παραπάνω έγ-

γραφο της 14ης Οκτωβρίου 1371 (βλ. σχετικά Χιώτης, *ό.π.*, σ. 74, Παπαγεώργιος, *ό.π.*, σ. 46 και σημ. 1, και Τσίτσας Αθ., *Η εκκλησία της Κερκύρας κατά την Λατινοκρατίαν*, Κέρκυρα 1969, σ. 172 και σημ. 3), ενώ άλλοτε, με απορρηματικό ωστόσο τρόπο, διατυπώνεται η άποψη ότι είχε διατελέσει αρχιεπίσκοπος κατά το διάστημα 1370-1371 (*Prosopographisches Lexicon der Palaiologenzeit*, σ. 142). Η απάντηση στο ποιός ήταν λατίνος αρχιεπίσκοπος Κερκύρας, όχι μόνον το διάστημα 1370-1371 αλλά και τα προηγούμενα, ως το 1350, χρόνια για τα οποία δεν έχουμε ακριβείς πληροφορίες, πιθανότατα βρίσκεται στα στοιχεία που περιλαμβάνονται στον επισκοπικό κατάλογο της Κέρκυρας του Giorgio Fedalto (*La chiesa latina in Oriente*, vol. 2, Verona 1976, σ. 94). Σύμφωνα με αυτόν κάποιος Λατίνος αρχιεπίσκοπος Κερκύρας με το όνομα Castellinus και με τον τίτλο του θησαυροφύλακα (*thesaurarius*) της εκκλησίας του νησιού αναφέρεται ότι αρχιεράτευσε από τις 16 Απριλίου 1350 ως τις 17 Νοεμβρίου 1372. Επειδή το όνομα είναι σπάνιο και επειδή οι ως τώρα γνωστοί κατάλογοι είναι ελλιπείς για τα χρόνια αυτά, δεν αποκλείεται ο Castellinus αυτός να είναι ο Ρωμανόπουλος. Σύμφωνα πάντοτε με τον κατάλογο του Fedalto προκάτοχος του Castellinus στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Κέρκυρας υπήρξε ο δεκάνος της αποστολικής εκκλησίας Νικόλαος, ο οποίος αρχιεράτευσε ως τις 10 Νοεμβρίου 1348, ενώ διάδοχός του ήταν ο Iohannes d'Amelie, νομικός (*doctor di legge*), ηγούμενος της εκκλησίας του Tudertin, ιερέας του Πάπα και αρχιεπίσκοπος Κέρκυρας από τις 15 Φεβρουαρίου 1376. Ας σημειωθεί ότι ούτε ο Νικόλαος ούτε ο Iohannes d'Amelie περιλαμβάνονται στους αρχιεπισκοπικούς καταλόγους του Χιώτη και του Παπαγεωργίου. Στον κατάλογο του τελευταίου, αντί του Iohannes d'Amelie και με κάποιο αναχρονισμό (1378 αντί 1376), εμφανίζεται ο Ioannes de Capua. Ο Παπαγεώργιος όμως δεν είναι σίγουρος για τον τόπο καταγωγής του Ιωάννη αυτού και βάζει ερωτηματικό δίπλα στη λέξη Capua. Επειδή όμως δεν υπάρχουν από αλλού στοιχεία που να πιστοποιούν ότι ο Iohannes d'Amelie ο οποίος περιλαμβάνεται μόνο στο κατάλογο του Fedalto, έστω με τον παραπάνω αναχρονισμό, είναι ο ομώνυμος Ioannes (de Capua) που φέρεται από τον Παπαγεώργιο ως ένατος στη σειρά λατίνος αρχιεπίσκοπος Κερκύρας, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε με βεβαιότητα ότι τα δύο πρόσωπα ταυτίζονται (Παπαγεώργιος, *ό.π.*, σ. 46 και σημ. 1).

Ο Ρωμανόπουλος στη μια από τις δυο παραπάνω μεταφράσεις φέρει τον τίτλο του πρώτου αυτοκρατορικού συμβούλου και στην άλλη του βασιλικού πρωτοσυμβούλου. Δεν γνωρίζουμε όμως ποια μετάφραση από τις δύο είναι η πιστότερη προς το ιταλικό πρότυπο. Πάντως ο τίτλος αυτός φαίνεται ότι δόθηκε στο Ρωμανόπουλο από τους Φράγκους ηγεμόνες.

Σύμφωνα με τις γνωστές πληροφορίες ο Ρωμανόπουλος ήταν πολύ μορφωμένος (*sogetto di grante scienza e bontà, del Pontefice amatore e seguase*, πρβλ. Γερακάρης Ν., *Κερκυραϊκά σελίδες*, εν Κερκύρα 1906, σ. 59). Επίσης μνημονεύεται ως παραγγελιοδότης χειρογράφων (βλ. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, ό.π., σ. 142), γεγονός που τον εντάσσει ανάμεσα στους πρώτους έλληνες συλλέκτες κωδίκων, πολλοί από τους οποίους, όπως είναι γνωστό, συνέβαλαν στον εμπλουτισμό των μεγάλων ευρωπαϊκών βιβλιοθηκών με ελληνικά χειρόγραφα.

Από το περιεχόμενο του εγγράφου του 1371 προκύπτει ότι ο Ρωμανόπουλος απάλλαξε για πάντα τη μονή του Παντοκράτορος Σωτήρος στο Ασκηταριό από το δημόσιο τέλος και την κατέστησε με όλα τα υπάρχοντά της αυτόνομη, τους δε εκάστοτε μοναχούς και ιερομονάχους αρμόδιους και ανεξάρτητους να διαχειρίζονται τα οικονομικά και να έχουν τη γενική επιστασία της. Μολονότι το μοναστήρι, όπως πληροφορεί το έγγραφο, είχε ήδη ως τότε το προνόμιο της απαλλαγής, με αυτή την απόφαση επικυρώνεται και εγγράφως πλέον η προνομιακή του κατάσταση και αυτοτέλεια. Είναι πιθανό η επίσημη αυτή αναγνώριση των προνομίων να έγινε υπό την πίεση συγκεκριμένων λόγων, όπως π.χ. τις πιέσεις που ασκούσαν οι Λατίνι επί των εκκλησιαστικών περιουσιών των ορθοδόξων, πράγμα που ανάγκασε τον ιερομόναχο Μεθόδιο τον εξ *Αχαιδών* να προβεί στις σχετικές ενέργειες για να διασφαλίσει τα ήδη υπάρχοντα προνόμια του μοναστηριού. Για τις πιέσεις των καθολικών αυτή την εποχή βλ. Τσίτσας Α., ό.π., σσ. 37-39. Εκείνο ωστόσο που πρέπει να τονιστεί εδώ και πρέπει να θεωρηθεί σίγουρο είναι ότι ο Καρτάνος γνώριζε την ύπαρξη του εγγράφου αυτού και ότι με βάση αυτό υποστήριξε τα δικαιώματά του επί της μονής και ενήργησε κατά των χωρικών και του άρχοντα Digotti που διεκδίκησαν το 1524 το μοναστήρι.

Συγκεκριμένες αρχειακές μαρτυρίες που θα διαφώτιζαν τη μεταγενέστερη ιστορία του μοναστηριού του Παντοκράτορος Σωτήρος στο Ασκηταριό ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της βενετοκρατίας ή αργότερα δεν διαθέτουμε προς το παρόν. Μια μικρή έρευνα στο ΙΑΚ που έκανα δεν απέδωσε καρπούς. Φαίνεται πως τα βιβλία της μονής δεν διασώθηκαν στην αρχειακή σειρά του ΙΑΚ, «*Εγγραφα Εκκλησιών*», της οποίας τον κατάλογο και αρκετούς φακέλους διέτρεξα διεξοδικά. Ωστόσο είναι πολύ πιθανό να υπάρχουν ειδήσεις, σκόρπιες ή συγκεντρωμένες, τόσο στα συμβολαιογραφικά έγγραφα όσο και σε άλλες αρχειακές σειρές του παραπάνω αρχείου. Εκείνο που μπορώ να σημειώσω αυτή τη στιγμή είναι ότι στο κατάστιχο με τον κατάλογο των ορθόδοξων εκκλησιών και μονών της Κέρκυρας, που υπάρχει στα βενετικά αρχεία και που πραγματοποιήθηκε κατόπιν σχετικής βενετικής διαταγής το 1635, δεν αναφέρεται (βλ. ASV, *Consultori*

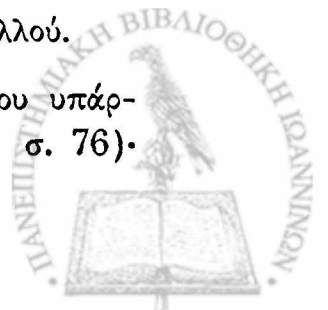
in Jure, b. 482, *Catastico delle chiese del rito greco della città et isola di Corfù fatto l'anno 1635*. Του καταστίχου αυτού, το οποίο περιέχει σημαντικές πληροφορίες για όλα τα ιερά καθιδρύματα του νησιού που δηλώθηκαν τότε, ταυτόχρονα με την περιουσία τους, τους διαχειριστές, τους κτήτορες, τους ιερείς και τους μοναχούς, ετοιμάζουμε τη δημοσίευση). Η μονή αναφέρεται επίσης σε δύο μεταγενέστερους χειρόγραφους καταλόγους. Ο πρώτος ανήκε στο αρχείο Βλασόπουλου, βρέθηκε στο σπίτι του Θεοτόκη Σταθάκια στην Κρεβατσούλα και έγινε κατόπιν διαταγής του *Proveditor General da Mar*, *Agostin Sagredo* το 1755 (ολοκληρώθηκε στις 20 Αυγούστου 1754 και στις 18 Ιανουαρίου 1755 υποβλήθηκε στη Βενετική Σύγκλητο). Στον κατάλογο αυτό που σήμερα υπάρχει στο αρχείο της Αναγνωστικής Εταιρίας Κέρκυρας και περιλαμβάνεται σε 18 αριθμημένα φύλλα η μονή αναφέρεται ότι, μαζί με τα μετόχιά της, είχε ετήσιο εισόδημα που ανερχόταν στο ποσό των 1209 ρεαλίων των 10 λιρών το καθένα και πρόσφερε από αυτά ετησίως στο δημόσιο ταμείο 50 λίρες (βλ. φ. 13r). Προφανώς η μονή είχε εν τω μεταξύ περιέλθει στο δημόσιο. Για τις παραπάνω νομισματικές μονάδες βλ. Ανδρεάδης Α., *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί Βενετοκρατίας*, τόμ. Α', εν Αθήναις 1914, σ. 44.

Ο δεύτερος κατάλογος συντάχτηκε κατόπιν αιτήσεως του Άγγλου Αρμοστή, το 1820 (10/22 Απριλίου), από τον πρώην Επίσκοπο Ρωγών Μακάριο, τοποτηρητή (1818-1824) της Μητρόπολης της Κέρκυρας και μετέπειτα Μητροπολίτη αυτής (1824-1827). Βλ. σχετικά Παπαγεώργιος, *ό.π.*, σσ. 132-137. Βρίσκεται στη Μητρόπολη της Κέρκυρας και απαρτίζεται από 16 χωρίς αρίθμηση φύλλα. Αριθμούνται όλα τα ιερά καθιδρύματα που περιλαμβάνονται σ' αυτόν, τα οποία φτάνουν τα 844. Τον κατάλογο αυτόν τον μελετάμε σε συνάρτηση με τους προηγούμενους γνωστούς καταλόγους. Η μονή του Παντοκράτορος Σωτήρος στο Ασκηταριό, όπως αναφέρεται σ' αυτόν, ήταν γιούς δημόσιον, δηλ. ανήκε στο δημόσιο και δεν διέθετε επιτρόπους. Ίσως να λειτουργούσε σ' αυτήν ο ιερομόναχος (οσιώτατος) Αβραάμ Διαβάτης, ο οποίος εμφανίζεται στον κατάλογο ως ιερέας της εκκλησίας του Ευαγγελισμού, του δευτέρου δηλαδή ναού του Ασκηταριού που, όπως δηλώνεται, ήταν μετόχι της μονής του Σωτήρος.

Σήμερα η μονή θεωρείται εγκαταλελειμμένη (βλ. την τελευταία καταγραφή των ιερών καθιδρυμάτων της Κέρκυρας που έγινε υπό την εποπτεία του Μητροπολίτη Κερκύρας και Παξών Τιμοθέου Τριβιζά και που υπάρχει καταχωρισμένη στην αρμόδια υπηρεσία της οικείας Μητρόπολης).

4. *Δήμον τὸν Χαλιβούρια*: Το πρόσωπο είναι άγνωστο από αλλού.

7. *Λευκοράκι*: Πρόκειται πιθανόν για το τοπωνύμιο Λευκό που υπάρχει μεταξύ Νυμφών και Επίσκεψης (βλ. Μπουνιάς, *ό.π.*, τόμ. Β', σ. 76).

9. κλημάτων: Κλήματα ονόμαζαν και οι βυζαντινοί τα φυτεμένα αμπέλια στον αμπελότοπο [βλ. Κουκουλές Φ., Η αμπελουργία παρά Βυζαντινούς, *ΕΕΒΣ* 20(1950), σ. 18].

11. τέρονα: ορισμένος χρόνος, η προθεσμία, το τέρμα.

13. τεταρτισίαν: Πρόκειται για το τέταρτον. Ήταν το ένα τέταρτον της παραγωγής που είχε την υποχρέωση να δίνει ο καλλιεργητής στον φεουδάρχη που του είχε εκχωρήσει τη γη, στην προκειμένη περίπτωση στην εκκλησία. Ο καλλιεργητής δικαιούταν το ήμισυ της παραγωγής, όταν καλλιεργούσε ξένο αμπέλι, όπως συμβαίνει εξάλλου στο έγγραφο. Βλ. σχετικά Αικ. Ασδραχά-Σπ. Ασδραχάς, Στη φεουδαλική Κέρκυρα: από τους παρόικους στους *angararii-vassali*, *Τα Ιστορικά*, τόμ. 2, τευχ. 3, 1985, σσ. 93-94.

16. εις τὸν αἰῶνα τὸν ἄπαντα: Η εκχώρηση της γης αυτής του μοναστηριού έγινε *in perpetuum* στον Χαλιβούρια έναντι καταβολής φεουδαλικού δικαιώματος, του τέταρτου δηλαδή της παραγωγής. Υπάρχει μεγάλος αριθμός συμβολαίων που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του 15ου και 16ου αιώνα στην Κέρκυρα με τέτοιου είδους καλλιεργητικές συμβάσεις, δηλ. την καταβολή του τετάρτου.

Έγγραφο 4

ΙΑΚ, Διάφοροι Συμβολαιογράφοι, b. 7, βιβλ. 4 φ. 85r.
Κέρκυρα 1528, 20 Ιουλίου.

Περίληψη

Οι ιερομόναχοι Ιωαννίκιος Καρτάνος και Άνθιμος Πολίτης, κτήτορες και λειτουργοί της μονής του Σωτήρος στο Ασκηταριό του χωριού Νυμφές, παρόντες συμφωνούν και παραχωρούν στον Θεόδωρο Παπούτζη από τις Νυμφές ένα χωράφι, το οποίο ανήκει στη μονή, για δέκα χρόνια. Το χωράφι αυτό βρίσκεται πλάι σε ένα λόγγο που ανήκει στην ίδια μονή και που παλιότερα, τέσσερα χρόνια πριν, ο Καρτάνος είχε παραχωρήσει με προφορική συμφωνία στον Παπούτζη. Στο λόγγο αυτόν ο Παπούτζης καλλιεργήσε αμπέλι. Με την παρούσα συμφωνία ο Παπούτζης υποχρεώνεται να καλλιεργήσει στο χωράφι αμπέλι και να δίνει στη μονή το τέταρτον της σοδειάς. Επιπλέον υποχρεώνεται ωσότου καρπίσει το αμπέλι, ύστερα από πέντε χρόνια, να δίνει το τέταρτον από οτιδήποτε άλλο καλλιεργήσει ή σπείρει στο λόγγο και στο χωράφι αυτό.

αφκή' ἡμέρα κ' Ἰουλλίου μηνὸς ἰνδικτιῶν α. Ὁ εὐλαβέστατος κὺρ Ἰωαννίκιος ὁ Καρτάνος καὶ ὁ κὺρ Ἀνθιμὸς¹² ὁ Πολύτης, ἱερομόναχει ἡερούργοι καὶ οἰκοκυρέοι τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Παμμεγίστου Σωτῆρος¹³ εἰς τὸ Ἀσκητάριον, εἰς τὴν περηγοὴν χωρίου τῶν Νηφῶν, παρὸν σωματικὸς¹⁴ συνεφώνησαν μὲ τὸν παρόντα κὺρ Θεοδωρὶν τὸν Παπούτζη ἀπὸ χωρίον τῶν Νυφῶν, ἐπιδὶ¹⁵ προλαβὸν ἀπερασμένους χρόνους δ, διὰ λόγον, ἦχεν δόσι ὁ ἀνοθεν ἱερομόναχος κὺρ¹⁶ Ἰοανίκιος ὁ Καρτάνος τὴνὰ τόπον λογγόδη τοῦ κὺρ Θεοδώρου καὶ ἐποίησεν¹⁷ αὐτῷ ἀμπέλιον καρπίματος, διὰ τοῦτο τὴν σήμερον δίδουν πρὸς αὐτὸν ἕτερον χοράφιον ἐκ¹⁸ τῆς αὐτῆς μονῆς πλησίον τοῦ πρώτου εἰς ὄνομα ἡμισοφυτευσίας καὶ ὑπόσχεται¹⁹ ὁ ἡριμένος κὺρ Θεοδωρὶς τοῦ φυτεύσει αὐτῷ καὶ πύσει αὐτὸ ἀμπέλιον οἰκούμενον²⁰ πληρέστατον κλημάτων βοστίτζα, ἐξηδίων κόπου, μόχθον καὶ ἐξόδον αὐτοῦ εἰς²¹ τέρμονα διὰ χρόνους ι τελείους, ἀρχεινόντας τὸ ἡριμένον χοράφιον μετὰ τὸν λόγγον²² ὅπερ ἔχει ἀρχινόντας ἀπὸ τὴν στράταν καὶ ἀπάνο καὶ ὑπάγι τὴν ράχι ράχην καὶ²³ σόνοντας εἰς τὴν ἕτερην φυτεῖαν, ἦνπερ ἐποίηκεν ὁ ἡριμένος κὺρ Θεοδωρὶς μετὰ θελήσεως²⁴ καὶ ἐξουσίας τοῦ ἀνοθεν ἱερομόναχου τοῦ Καρτάνου καὶ ὑπόσχεται ὁ ἡριμένος κὺρ Θεοδωρὶς²⁵ ὅτι νὰ τὸ δώσει τὸ ἡριμένον χοράφη σὺν τὸν λογγόδι τόπον, ὅσον εἴπωμεν, φυτευμένον²⁶ ὄλον κλήματα ὡς ἀνοθεν διὰ χρόνους ε' νὰ τὸ δώσει κάρπιμα καὶ νὰ ὀφίλι πληρῶσαι²⁷ τὸ κατ' ἔτος, τόσον ἀπὸ τὴν προσηρημένην φυτευσίαν τόσον καὶ ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπερ μέλι φυτεύσι,²⁸ μέρος τέταρτον πρὸς τὴν ἀνοθεν μονὴ καὶ τὰ τρία μερικὰ νὰ τὰ λαβένι ὁ κὺρ Θεοδωρὶς²⁹ διὰ τὸν κόπον του. Μὲ τοῦτο ὅτι νὰ ἀνακράζη τοὺς ἱερομονάχους ἢ μοναχοὺς τῆς αὐτῆς μονῆς³⁰ εἰς τὸν κερὸν τοῦ τρίγου νὰ τοῦ μετροῦν κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ νὰ ἔνε ὀφιλέτης³¹ ὁ κὺρ Θεοδωρὶς καὶ ἡ κληρονόμι καὶ διαδόχι αὐτοῦ νὰ παραδίδουν τὸ ἡριμένον τέταρτον³² εἰς τὴν αὐτὴν ἀγίαν μονήν, πάρεξ τὲς δ ἐλὲς ὁποῦ ἡβρίσκονται τὴν σήμερον καὶ ἀπὸ ἡ τι ἄλλον³³ ἤθελεν βάλι μέσον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον νὰ ἔχει ἡ ἐκκλησία τὸ τετάρτι καὶ ἡ τι σπορὰ³⁴ ἤθελε σπέρνει ὅσον νὰ γένη τὸ ἀμπέλιον νὰ δίδι τὸ τέταρτον εἰς τὴν αὐτὴν μονήν ἡγουν³⁵ οὔτος συνεφώνησαν καὶ ἐνόπιον μισὲρ Νικολάου Πολυλά καὶ κὺρ Γεωργίου Γεωργουλά μαρτύρων.

ΣΧΟΛΙΑ

4. κὺρ Θεοδωρὶν τὸν Παπούτζη ἀπὸ χωρίον τῶν Νυμφῶν: Το ἐπώνυμο Παπούτζη ἢ Παπούτση εἶναι ντόπιο καὶ παλιό του χωριοῦ ἸΝυμφές (βλ. Μπουνιάς, ὁ.π., τόμ. Β, σ. 75). Το πρόσωπο εἶναι ἄγνωστο ἀπὸ ἀλλοῦ. Κάποιος Δημήτριος Παπούτζης ἀπὸ τις Νυμφές, σύγχρονος του Θεοδώρου, εμφανίζεται σε ὀρισμένα ἐγγράφα τῆς εποχῆς ὡς ἰδιοκτῆτης ακινήτων στὴν ἴδια περιοχὴ. Βλ. ΙΑΚ., Διάφοροι Συμβολαιογράφοι, β. 7, βιβλ. 4, φ. 91r-v, 132r.

5. ...ἀπερασμένους χρόνους δ... εἶχεν δόσι ὁ ἄνοθεν ἱερομόναχος κὺρ Ἰωαννίκιος ὁ Καρτάνος: Επαληθεύεται ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Ἰωαννίκιος Καρτάνος τέσσερα χρόνια πρὶν βρισκόταν στὴν Κέρκυρα καὶ εἶχε ἤδη τὴν ἰδιότητα τοῦ διαχειριστῆ τῆς μονῆς τοῦ Σωτήρος στὸ Ασκηταριό.

10. κλημάτων Βοστίτζα: Πρόκειται γιὰ τὸ εἶδος ἀμπέλου με τὴν ονομασία τοῦ τόπου προέλευσῆς τῆς ποῦ εἶναι ἡ Βοστίτζα, τὸ Αἴγιο.

18. μέρος τέταρτον... καὶ τὰ τρία μερτικὰ νὰ τὰ λαβένι ὁ κὺρ Θεοδωρίς: Ὅπως καὶ στὸ προηγούμενο ἔγγραφο, ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ καλλιεργητῆς ὑποχρεοῦται στὴν καταβολή τοῦ τέταρτου τῆς παραγωγῆς στὸν κάτοχο τῆς γῆς, στὴν προκειμένη περίπτωση, στὴν ἐκκλησία τοῦ Σωτήρος. Ὁ ἴδιος ἐπαιρνε τὸ υπόλοιπο τῆς παραγωγῆς, δηλ. τὰ 3/4.

20. εἰς τὸν καιρὸν τοῦ τρίγου νὰ τοῦ μετροῦν κατὰ τὴν συνήθειαν: Τὸ τέταρτον τῆς παραγωγῆς τὸ καταβαλλόμενο στὸν κάτοχο τῆς γῆς ποῦ εἶχε καλλιεργηθεῖ προσμετροῦν τὴν ἐποχὴ τῆς συγκομιδῆς, καὶ τοῦτο ἐκ συνήθειας ὅπως ἀποδεικνύεται.

22. πάρεξ τῆς δ' ἐλές: Ἐδῶ ὁ καλλιεργητῆς ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν καταβολὴ μεριδίου γιὰ τὶς ἐλιές ποῦ ἤδη ὑπάρχουν στὸ κτῆμα, τὸ ὁποῖο τοῦ ἐκχωρεῖται. Βλ. σχετικὰ Αἰκ. Ἀσδραχά-Σπ. Ἀσδραχάς, ὁ.π. σσ. 93-94.

Ἐγγραφο 5

ΙΑΚ, Not. Petro Spongo, b. 147, φ. 123r
Κέρκυρα 1529, 17 Μαρτίου.

Περίληψη

Ὁ Ἰωάννης Καρτάνος συμφωνεῖ με τὸν Δημήτριο Αναπλιώτη καὶ τοῦ νοικιάζει ἓνα σπίτι με πηγάδι καὶ αὐλὴ ποῦ ἔχει στὴν Κέρκυρα στὴν ἐνορία τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς γιὰ δύο χρόνια. Τὸ κατ' ἔτος ἐνοίκιο, ὅπως καθορίζεται στὸ συμφωνητικὸ αὐτό, εἶναι τέσσερα δουκάτα τὸ χρόνο ποῦ θα πληρώνονται ἀνὰ τρίμηνο. Ὁ Καρτάνος ὁμολογεῖ ὅτι πῆρε ἀπὸ τὸν ἐνοικιαστή ἓνα δουκάτο ἀπὸ τὸ ἐνοίκιο τοῦ πρώτου χρόνου.

Τῇ αὐτῇ, ὁ εὐλαβέστατος ἱερεὺς κὺρ Ἰωαννίκιος ὁ Καρτάνος παρὼν ὠμολόγησεν ὅτι ἐσυμφώνησεν ^βμετὰ τοῦ παρόντος κὺρ Δημητρίου τοῦ Αναπλιώτη καὶ ἐνοικίασεν πρὸς αὐτὸν τὸ ὀσπίτιον ^β ὅπερ ἔχει ἐν τῇ ἐνορίᾳ μονῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, πλησίον ὀσπητίου τοῦ Καλμπουτᾶ καὶ ^γ σὺνεγγυς ἐργαστηρίου κὺρ Γεωργίου τοῦ Παλατιανοῦ διὰ χρόνους δύο ἐρχομένων, ἀρχίζοντας ^δ ἀπὸ τὴν πρώτην τοῦ ἐρχομένου Ἰουνίου καί, ἀφοῦ σέβει ἐν αὐτῷ διὰ ἐνοικίου ^δ τὸν κάθε χρόνο δουκάτα τέσσερα πληρώνο-

ντας τὸ αὐτὸ ἐνοίκιον τὸ κάθε τρίμηνον, τὸ ἀναγεγραμμένον ἄνωθεν ⁷, μὲ ὄλο τὸ προαύλιο καὶ πηγάδι ὅπερ ἔχει πλησίον τῆς ρηθείσης οἰκίας. Καὶ οὕτως ὠμολόγησεν ⁸ ὅτι ἀπὸ τὸ ἐνοίκιον τοῦ πρώτου χρόνου ὠμολόγησεν ⁹ ὁ ρηθεὶς ἱερεὺς ὅτι ἔλαβεν δουκάτο ἐν ¹⁰. Μάρτυρες κὺρ Νικόλαος Ντζάνερης καὶ κὺρ Νικόλαος ο Γκοεκούλης.

ΣΧΟΛΙΑ

2. Δημητρίου Ἀναπλιώτη: Πιθανότατα τὸ ἐπώνυμο τοῦ προσώπου εἶναι δηλωτικὸ τοῦ τόπου καταγωγῆς του, που πρέπει νὰ ἦταν τὸ Ναύπλιο. Πρόκειται γιὰ συνηθισμένο φαινόμενο.

3. ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς: Δὲν γνωρίζουμε, ἀφού δὲν διαθέτουμε σχετικὲς ἐνδείξεις, γιὰ ποια Ἁγία Παρασκευὴ πρόκειται. Στὸ νησί τῆς Κέρκυρας μνημονεῦνται αρκετοὶ ναῖσκοι, σὲ διάφορες τοποθεσίες, ἀφιερωμένοι σ' αὐτὴ τὴν Ἁγία (βλ. Παπαγεώργιος, ὁ.π., σσ. 223-232). Ἡ ἀναφορὰ ἐδῶ ὅτι ἡ συγκεκριμένη Ἁγία Παρασκευὴ ἦταν μονὴ με κάνει νὰ υποθέσω ὅτι πρόκειται ἴσως γιὰ τὸν ομώνυμο κτητορικὸ ναῖσκο που καταγράφεται ἀπὸ τὸν Παπαγεώργιο ὡς μονὴ (ὁ.π., σ. 217) καὶ που βρισκόταν πλάι στὴ γυναικεία μονὴ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κασσωπίτρας στὴν περιοχὴ τοῦ Φιγαρέτο (βλ. Παπαγεώργιος, ὁ.π., σ. 236).

5. σέβει: Ἐδῶ ἀντὶ τοῦ τύπου εἰσέβη τοῦ ρήματος εἰσβαίνω. Σὲ κανονικὴ σύνταξη θὰ ἔγραφε εἰσβή.

Σύμφωνα με τὶς γνωστὲς πληροφορίες τὸ 1529 ὁ πατέρας τοῦ Καρτάνου παπὰ Βασίλης συνελήφθη ἀπὸ μιὰ γαλέρα, ἐνῶ ἐπέστρεφε ἀπὸ τὸ Alessio, ὅπου εἶχε πάει γιὰ νὰ δουλέψει (βλ. Κακουλίδη-Πάνου, Ἰωαννίκιος Καρτάνος, Συμβολὴ στὴ δημῶδη πεζογραφία...ὁ.π., σ. 230). Ὁ Καρτάνος γιὰ νὰ τὸν ἀπελευθερώσει προσπάθησε νὰ ἀρματώσει βάρκα με ἕξι παλληκάρια ἐναντὶ ἀμοιβῆς. Ἐπειδὴ τὰ γεγονότα αὐτὰ συμπίπτουν χρονολογικὰ με τὸ ἔγγραφο, μήπως ἡ ἐνοικίαση τοῦ σπιτιοῦ στόχευε στὴν ἐξεύρεση πόρων γιὰ αὐτὸ τὸ σκοπὸ;

